

TEKST: DREWE SCHOUTEN

FOTO: MOLEN FORTUNA NOORDHORN

Museale molenvondst Molens, hagenpreken en veldslagen

Op de plaats waar de molen Fortuna in Noordhorn nu staat, zou volgens historici in de 16^e eeuw ook al een molen hebben gestaan. Vermoedelijk was er sprake van een molenberg. Vandaaruit leidde tijdens de Tachtigjarige Oorlog in 1581 kolonel Francisco Verdugo, de aanvoerder van de koninklijke (=Spaanse) troepen, tijdens de Slag bij Noordhorn, zijn troepen. De inzet van deze veldslag tussen de Staatse (=Hollandse en Friese) en koninklijke troepen was de vrijheid van Holland, Westerland, Friesland en Stad en Ommelanden. De slag werd gewonnen door de koninklijke troepen die circa 500 man verloren terwijl er aan Staatse kant naar schatting 2.000 tot 3.000 doden te betreuren waren.

Toen medio 2012 de molenaars van de Fortuna besloten het 125-jarig jubileum van de molen in 2015 te vieren, waren twee afbeeldingen in de molen het uitgangspunt. De ene is een impressie van de Slag bij Noordhorn in september 1581 van de hand van Simeon Frisius¹, de andere een impressie van een hagenpreek van J. H. Isings. De laatste is één van de vele schoolplaten van zijn hand die vroeger vaak in het lager onderwijs werden gebruikt om (historische) gebeurtenissen aanschouwelijk te maken.

De plaat van Frisius was de inspiratie om in de molen Fortuna een tentoonstelling in te richten van gevonden voorwerpen (kogels, wapens, gespen) van de slag die nu nog in het Norritsveld² zijn en werden gevonden. De andere plaat (*Een hagepreek bij de Hoornbrug bij Rijswijk, augustus 1566*) is waarschijnlijk in de molen Fortuna terechtgekomen omdat er een standerdmolen

op staat afgebeeld. Dit type is het oudste molentype en belandde omstreeks 1150 vanuit Normandië, Vlaanderen en Engeland in de Lage Landen. De oudst bekende vermelding van een standerdmolen in Nederland dateert uit 1221 uit het verdrongen dorp Willemskerke in Zeeuws-Vlaanderen.

Hagenpreek

De eerste hagenpreek werd gehouden op 12 juli 1562 in het plaatsje Boeschepe bij Belle, Vlaanderen. De op de plaat van Isings afgebeelde hagenpreek was bij Voorburg, de eerste in Holland, en geeft volgens theologische historici een redelijk correct beeld. Na 1566 (het jaar van de Beeldenstorm) eisen Calvinisten en Lutheranen de katholieke kerken op en maken ze geschikt voor hún eredienst. Daarmee verdween het fenomeen hagenpreek van het toneel (hoewel het later in de Hugenotentijd wel weer opdook). Hagenpreken werden veelal op een terrein gehouden buiten de steden en/of dorpen en door de autoriteiten min of meer gedoogd.

Vergelijken we de standerdmolen op de afbeelding van Isings met schilderijen van standerdmolens door verschillende schilders uit de 15e en 16e eeuw, dan zien we een in goede staat verkerend exemplaar. De molen staat stil, zo te zien een weinig in de vreugdestand (als die al in die tijd bekend was!). De wieken tonen één wafel. Opvallend is dat deze molen in het open veld is gesitueerd, terwijl ze meestal in of vlakbij de bebouwde kom (stad, dorp) of op de wallen staan. Op een schilderij van Jan van Goyen staat een open standerd-

EEN HAGEPREEK BIJ DE HOORNBRUG BIJ RIJSWIJK, AUGUSTUS 1566

molen op een kleine molenberg met als opschrift 'voor burch'. Misschien is dit een molen die onder de rook van Den Haag in het dorp Voorburg heeft gestaan. Maar op de plaat van Isings is geen molenberg(je) te zien.

Geraadpleegde literatuur:

- *Meesters en molens* (2007) Charles Dumas en Leo Endedijk
- *Mit der Kraft von Wind und Wasser* (2000) Hartmut Wessling
- *Molens: De nieuwe Stokhuyzen* (2007) F. Stokhuyzen

Noten

- 1 Het origineel bevindt zich in het Rijksmuseum te Amsterdam
- 2 Norrits was één van de aanvoerders van het Staatse leger en het slagveld in Noordhorn draagt nog steeds zijn naam.